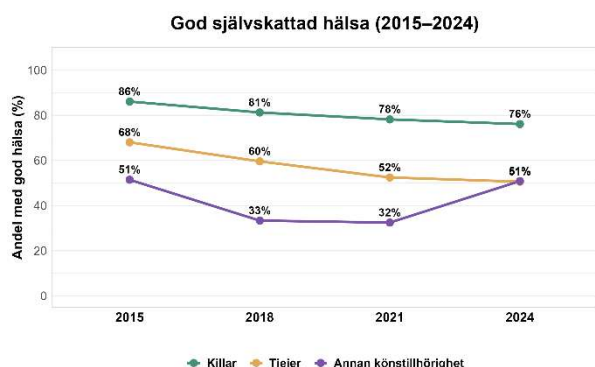

Livsvillkor för unga med annan könstillhörighet i Dalarna

Skyddsfaktorer och hälsa bland Dalarnas unga

Ungdomsenkäten Lupp visar att trygghet och hälsa skiljer sig markant mellan unga i Dalarna beroende på könstillhörighet. Generellt ses en negativ hälsoutveckling över tid, och gymnasieelever skattar sin hälsa lägre än högstadiel elever.

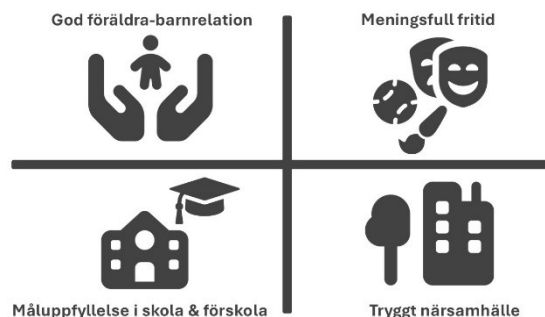
Samtidigt visar data att strukturella skyddsfaktorer – särskilt fritiden och skolmiljön – har en direkt och avgörande betydelse för ungas välmående. Diagrammet nedan visar andelen unga i Dalarna som skattar sin hälsa som mycket eller ganska bra från 2015 till 2024.

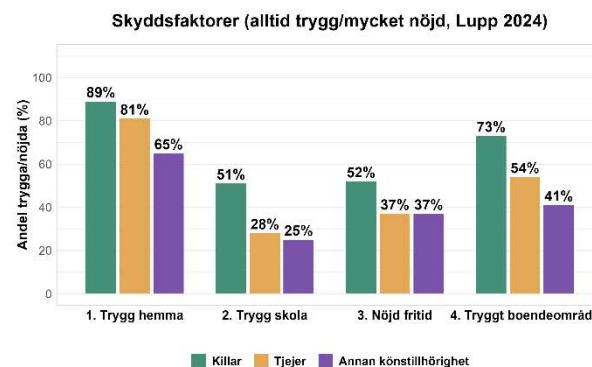
Hälsan bestäms av en mängd olika faktorer, individuella och strukturella, som kan fungera som både risker och resurser. De allra flesta av dessa faktorer är påverkbara – hälsa är något vi kan främja gemensamt.

Både nationell och internationell forskning visar att unga med annan könstillhörighet ofta rapporterar sämre hälsa och lägre trygghet än sina jämnåriga. I detta faktablad analyseras livsvillkoren för unga i Dalarna utifrån *Preventionspaletten*¹, med ett särskilt fokus på situationen för unga med annan könstillhörighet.

Modellen fokuserar på fyra universella skyddsfaktorer för barn och unga:

Preventionspaletten visar att hälsofrämjande arbete kräver samverkan mellan flera aktörer. I Dalarna ses ett genomgående mönster där unga med annan könstillhörighet i lägre grad känner sig trygga i hemmet, skolan och sitt bostadsområde, samt är mindre nöjda med sin fritid. Diagrammet nedan sammanställer de fyra skyddsfaktorerna för år 2024.

De fyra skyddsfaktorernas betydelse

När skyddsfaktorerna undersöks var för sig ser vi att den högsta nivån av trygghet och nöjdhet fungerar som kraftfulla skyddsfaktorer i ungas liv. Sambandens styrka mäts i oddskvoter (OR), där ett högre värde visar hur mycket chansen till god hälsa ökar för dem som har den starkaste skyddsfaktorn jämfört med dem som upplever otrygghet:

En meningsfull fritid (OR = 9,61): Unga som är mycket nöjda med sin fritid har nästan 10 gånger högre chans att må bra

¹ Länsstyrelsen Stockholm & RISE, länk till information: <https://pgmj.github.io/DIDsteg2/>

jämfört med dem som är missnöjda. Det är den enskilt starkaste skyddsfaktorn.

Trygghet i skolan (OR = 6,91): Att alltid känna sig trygg i skolan nästan sjudubblar chansen till en god hälsa.

Ett tryggt hem (OR = 3,98): Att alltid känna sig trygg i hemmet fyrdubblar chansen att må bra.

Ett tryggt närsamhälle (OR = 3,68): Att alltid känna sig trygg i sitt bostadsområde nästan fyrdubblar chansen till god hälsa.

När alla skyddsfaktorer vägs samman har fritiden (OR = 6,65), skolan (OR = 3,55) och hemmet (OR = 1,56) tydliga och självständiga skyddseffekter på hälsan. Att hemmets oddskvot är lägre beror på att det utgör en grundförutsättning som de flesta unga redan har tillgång till. Därmed är det framför allt skillnader i skola och fritid som gör störst skillnad för hälsan. Tryggheten i bostadsområdet visar också en positiv tendens, men har ingen självständig effekt när de övriga miljöerna räknas in.

Hälsoklyftan: Hur har unga med annan könstillhörighet det?

Analysen visar en tydlig hälsoklyfta. Genom att steg för steg lägga till skyddsfaktorerna i analysen kan vi dock se hur skillnaderna i hälsa mellan unga med annan könstillhörighet och killar gradvis minskar när livsvillkoren tas med i beräkningen:

Utgångsläge (utan hänsyn till livsmiljö): Unga med annan könstillhörighet har 83 % lägre chans till god hälsa (OR=0,17).

+ Tryggt hem: Hälsoklyftan minskar till 77 % lägre chans (OR = 0,23).

+ Tryggt boendeområde: Skillnaden minskar till 75 % lägre chans (OR = 0,25).

+ Meningsfull fritid: Hälsoklyftan minskar ytterligare till 68 % lägre chans (OR = 0,32).

+ Trygg skola: Hälsoklyftan minskar till 64 % lägre chans (OR = 0,36).

En stor del av ohälsan bland unga med annan könstillhörighet beror alltså på att de i lägre utsträckning har tillgång till ett tryggt

hem, en meningsfull fritid och en trygg skola. Samtidigt visar analysen att miljöfaktorer inte förklarar hela skillnaden. Ohälsan i målgruppen behöver också förstås utifrån den extra belastning som normer, bemötande och minoritetsstress innebär i vardagen.

Slutsatser och vägen framåt

Analysen av Lupp-data i Dalarna ger en förståelse för vad som krävs för att förbättra ungas hälsa och jämna ut skillnaderna:

Investera i fritiden: Eftersom en meningsfull fritid är den starkaste skyddsfaktorn måste kommuner och civilsamhälle säkra att det finns öppna, inkluderande och hbtqi-trygga mötesplatser för alla unga.

Säkra tryggheten i skolan: Skolan är den enskilt viktigaste offentliga arenan. Att aktivt arbeta mot mobbning, diskriminering och normer som exkluderar är en direkt hälsofrämjande insats.

Möt minoritetsstressen: Eftersom skyddsfaktorerna i miljön inte förklarar hela hälsogapet krävs också kunskapshöjande insatser om hbtqi, normkritik och bemötande inom alla verksamheter som möter unga.

Samverka på tvären: Ingen aktör kan lösa hälsoklyftan ensam. Genom att använda Preventionspaletten som gemensam kompass kan skola, fritidssektor, socialtjänst och region bygga en sammanhållen trygghetskedja runt unga i Dalarna.

Om Lupp-undersökningen

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har tagit fram och tillgängliggjort enkätundersökningen. Det här faktabladet bygger på resultat från Dalarna från år 2015, 2018, 2021 och 2024. Alla redovisade andelar utgår från 2024 års undersökning, då 6 608 ungdomar deltog.

Hur har analysen gjorts?

Sambanden mellan hälsa och skyddsfaktorer har beräknats med logistisk regression och redovisas som oddskvoter (OR). OR visar hur mycket chansen till god hälsa ökar vid högsta trygghet ("Alltid") och nöjdhet ("Mycket nöjd"). Analyserna är justerade för kön, skolform och år (2015–2024). Genom att föra in skyddsfaktorerna stegvis mäts hur mycket av hälsoklyftan mellan könsgrupperna som förklaras av skillnader i livsvillkor.